

Håb for demokratiet

Malte Frøslee Ibsen, 2019

Den nye internationale

Gyldendal, København

207 sider, 149,95 kr.

Silas Harrebye, 2019

Sæt strøm til demokratiet

Gyldendal, København

165 sider, 129,95 kr.

Anmeldt af Jesper Vestermark Køber, ph.d., postdoc ved Institut for Kommunikation, Københavns Universitet

De vestlige demokratier står i en alvorlig krise. Sådan lyder konklusionen fra en række politologer og historikere i kølvandet på højrefløjspopulismens fremmarch og valget af Donald Trump til amerikansk præsident i 2016 (Mounk 2018; Diamond 2019; Levitsky & Ziblatt 2019). Forskerne advarer mod indskrænkninger i individets frihedsrettigheder, politikerlede og autoritære tendenser blandt vestlige ledere. Kritikken af det aktuelle demokrati stikker dog dybere og illustrerer, ifølge andre samfundsforskere, den økonomiske omfordeling og økonomisk magtkoncentration, som siden “den demokratiske guldalder” fra 1945 til ca. 1970 har udhulet det repræsentative demokrati. (Crouch 2004; Streeck 2013; Brown 2015) De forskellige bidrag har for nyligt fået følgeskab af to bøger, der hver især diskuterer demokratiets tilstand, populismens fremmarch og neoliberalismens dominans i en dansk kontekst: Malte Frøslee Ibsens *Den nye internationale* og Silas Harrebyes *Sæt strøm til demokratiet*.

Forfatterne er begge samfundsvidenskabelige forskere, der formår at anskueliggøre de aktuelle og strukturelle problemer for demokratiet. Samtidig er de i modsætning til mange andre forskere ikke kun optaget af demokratiets forfaldshistorie. I stedet retter de fokus mod løsninger, der kan bekæmpe populisme, demokratisere samfundet, løse klimakrisen, få bugt med den stigende ulighed og skabe bedre demokratier. Ibsen appellerer til venstrefløjen om at omfavne det europæiske samarbejde, og Harrebye opfordrer til at eksperimentere med og udvikle demokratiet.

Ingen af forfatterne formår dog overbevisende at gentænke demokratiet eller at besvare de problemstillinger, populismen rejser mellem folk og elite og det globale markeds udfordringer for det politiske system. Bøgernes løsninger på det repræsentative demokra-

tis spændinger er præget af gode refleksioner, men tager ikke dybere favntag med, hvordan demokratisering af samfundet skal foregå. Særligt savnes der svar på, hvordan det politiske niveau generobrer magt fra markederne, samtidig med at civilsamfundet får en større indflydelse i det politiske system. Med andre ord giver bøgerne ikke egentlige svar på, hvordan oplevelsen af det nære demokrati går hånd i hånd med en styring af globale udviklinger, eller hvordan vi forhindrer, at demokratisering og et styrket folkestyre ikke fører til større indskrænkninger i individets frihedsrettigheder. Jeg vil i det følgende anmelde bøgerne hver for sig for til sidst at samle op.

Den nye internationale

Ph.d. i politisk teori Malte Frøslee Ibsen har i løbet af de seneste år etableret sig som en venstreorienteret kritiker med fast klumme i Berlingske og næsten daglige opdateringer om dansk og international politik på de sociale medier. Bogen viderefører dette samfundsengagement og præsenterer en vision for en europæisk venstrefløj, der omfavner Europa og navnligt EU. Ibsen er stærkt påvirket af Jürgen Habermas og Axel Honneth, og hans forslag om en demokratisering gennem Europa bygger videre på deres arbejde med offentlighed og demokratiets grænseoverskridende potentialer. Bogens originalitet er således begrænset, og skal i høj grad ses som en henvendelse til del af den danske venstrefløj, der befinder sig i Enhedslisten. Forfatteren ønsker kort fortalt at overbevise EU-skeptikerne, om at venstrefløjen kun kan udfordre og besejre neoliberalismen, forbedre demokratiet og løse klimakrisen ved at styrke det europæiske samarbejde på forskellige niveauer.

De overvejende grænseoverskridende problemer, som Europa står over for, identificerer Ibsen på overskuelig vis som fire hovedproblemer. De vestlige liberale demokratiers legitimitetskriser, ulighedskrisen, flygtningekrisen og klimakrisen. Det er identificeringen af problemerne, der fylder mest i bogen, og det er også den del, der er bedst viser Ibsen som skarp analytiker, der formår at skabe overblik. Han formidler toneangivende venstrefløjsakademikere som eksempelvis Thomas Piketty, Branko Milanovic, Adam Tooze, Mark Blyth, Judith Butler og Corey Robin i en overskuelig gennemgang af de store problemer, der truer udviklingen af en mere lige og fredelige verden. Bogen giver således et godt overblik over de forskellige kriser med et interessant og nuanceret syn på eksempelvis legitimitetskrisen og højrefløjspopulismens sejr. For det første forstår Ibsen ikke bare højrefløjspopulismen som en effektiv retorisk strategi, der spiller befolkningsgrupper ud mod hinanden. I stedet forklarer han populismens politiske sejsgang som en konsekvens af de strukturelle forhold, der bevirker, at folk i overvejende grad oplever, at de er marginaliserede i det politiske system. Derfor advarer han også imod venstrefløjspopulisme, der afvises som en lidt oversolgt kommunikationsstrategi. I stedet argumenter Ibsen for at gøre op med de strukturelle forhold ved at demokratisere EU og styrke det progressive potentiale i unionen, så politikerne igen tager overherredømmet over den kapitalistiske markedsøkonomi. Men kan man forstå og overvinde højrefløjspopulismen

uden at tage deres protest mod de angivelige konsekvenser af indvandringen og venstrefløjens kulturelle magthegemoni alvorligt? Denne forståelse behøver ikke at acceptere populisternes udsagn som sande. Men som Ibsen selv erklærer, er flygtningekrisen et uløseligt moralsk dilemma, netop fordi folks modvilje mod flygtninge også handler om bevare opbakningen til velfærdsstaten. Derved lader kampen mod højrefløjen sig ikke reducere til et spørgsmål om ændringer i det strukturelle magtforhold alene, men også finde løsninger på migrations- og flygtningekrisen, som Ibsen også er inde på, da han diskuterer Socialdemokratiets plan om at oprette modtagercentre i Nordafrika. Med rette kritiserer han denne plan for at dreje sig mere om at forhindre flygtninge og migranter i at komme til Danmark frem for reelt at standse deres incitament til at vende mod Europa. Flygtningekrisen synliggjorde konflikten mellem folkets styre og de basale rettigheder, og det er endnu heller ikke gennemskueligt, hvordan et styrket EU vil kunne løse denne iboende konflikt i demokratiet.

Bogen afsluttes med to kapitler, der argumenterer for, at netop et stærkere europæisk samarbejde kan løse de forskellige kriser. Ifølge Ibsen viser Margrethe Vestagers arm-lægning med Apple og Google, at EU besidder et progressivt potentiale, når unionen udfordrer de globale markeder. Ibsen argumenterer dog for, at demokratiseringen skal finde sted på alle niveauer. Det vil sige en demokratisering af det lokale, staten og det europæiske niveau. Ibsen kalder dette samarbejde for 'den nye internationale' og knytter derved an til arven fra den europæiske arbejderbevægelses Første og Anden Internationale stiftet i henholdsvis 1864 og 1889. 'Den demokratiske internationale' bør således underlægge den politiske og økonomiske magt demokratiske kerneinstitutioner som civilsamfundet, offentligheden og parlamentet.

For denne anmelder er det indlysende, at et demokratisk europæisk samarbejde er det eneste troværdige svar på den politiske legitimitetskrise. Bogen er derfor et tiltrængt opråb til venstrefløjen fra Socialdemokratiet til Enhedslisten om at samle sig om en fælles kamp mod ulighedsskabende og velfærdsstatsfjendtlige økonomiske politikker. Til gengæld savner jeg, at Ibsen for alvor påtager sig opgaven med at gentænke, hvad en ny 'internationale' kan betyde i det 21. århundredes mangfoldige velfærdsstater. Forfatteren understreger flere gange de forskellige betingelser en ny 'internationale' skal arbejde under sammenlignet med tidligere. De foregående internationale samarbejder, der alle på hver deres måde slog fejl, byggede på identifikationen af arbejderklassen i industrisamfundet. Denne arbejderklasse og dette industrisamfund findes ikke længere. I dag lever vi i et anderledes klassesamfund med en stor velfærdsstat og en høj velstand. 'Den nye internationale' skal derfor, ifølge Ibsen, være en såkaldt 'demokratisk internationale', der ikke er bundet til den industrielle arbejderklasse. Spørgsmålet er dog, som det har været i mange år: Hvordan kan der skabes en 'internationale', som ikke gennemgår samme skæbne som de foregående, der alle døde ud inden de havde realiseret deres mål? Eller sagt på en anden måde, hvorfor kan det lykkes denne gang?

Afvisningen af klassebegrebet er interessant, men gør det også svært for forfatteren at identificere, hvordan samfundsforandringerne skal komme i et komplekst postindustri-

elt samfund med et diffust civilsamfund. Ibsen appellerer til at finde civilsamfundets demokratiseringspotentiale, til fremkomsten af en europæisk offentlighed og en revitalisering af partierne, uden at disse forslag forekommer særlig vidtgående, fordi de består af nogle svært identificerbare kategorier, som et mere stringent klassebegreb bedre kunne håndtere. Ved heller ikke at fremhæve, hvor langt denne demokratisering skal gå, mister denne nye 'internationale' noget af dens visionære og utopiske karakter. Hvor meget ønsker Ibsen eksempelvis at fastholde de forgående internationalers krav om demokratisering af samfundsøkonomien? I øjeblikket diskuterer særligt den amerikanske og britiske venstrefløj forskellige former for økonomisk demokrati, og Ibsens karakteristik af neoliberalismens opgør med statens håndtering af markedet samt den voksende ulighed gør disse spørgsmål højaktuelle. Han fremhæver, at fagbevægelsen bør forene kræfterne, men han forholder sig ikke til de mange forskellige interesser og styrkeforhold, som lønmodtagerorganisationerne har i de enkelte medlemslande. Forskelligheder, som er med til at skabe vanskelighederne ved at etablere større sammenhæng og samarbejde i den europæiske fagbevægelse. En ny europæisk offentlighed ser han i facebookgrupper, der organiserer sig på tværs af lande, men ingen af disse har endnu fået stor slagkraft. Mere konkret mener Ibsen, at det europæiske partisamarbejde bør styrkes. Han ser potentiale i det momentum, Jeremy Corbyn og Bernie Sanders har skabt for at udvikle de gamle partier, men først og fremmest appellerer Ibsen til et tværpolitisk og mere robust samarbejde mellem alle europæiske landes venstrefløjs- og socialdemokratiske partier. Problemet er dog ikke kun, at den dynamiske kraft, som en demokratibevægelse vil være, fremstår noget fjern og ukonkret. Han diskuterer ikke på hvilke præmisser de styrkede partidannelser kan få afgang til magten i EU-systemet. Ibsen undgår således en diskussion af de forskellige forslag, der foreligger om europæiske partidannelser og vælgernes muligheder for at stemme på tværeuropæiske lister til EU-parlamentsvalgene.

Bogen løser således ikke de dilemmaer, som et styrket europæisk samarbejde medfører for borgere i de mindre lande, der risikerer at føle sig marginaliseret. En af de væsentligste problemstillinger er kompetencefordelingen mellem nationalstaten og det europæiske samarbejde samt borgernes ønske om nærhed til magten. En demokratisering af EU må derfor forholde sig til, hvordan den konstante kamp om dirigentstokken mellem medlemsstaterne, kommissionen og parlamentet skal løses. Ibsen afviser en europæisk superstat, selvom han ønsker at styrke de folkevalgte elementer. Hans forslag indebærer, at de nationale parlamenter stadig udgør den primære referenceramme. Ibsens ide om simultan demokratisering af det lokale, nationale og internationale niveau forekommer dog som ønsketænkning, når han ikke nærmere kommer ind på, hvilke kompetencer der skal ligge på hvilke niveauer. Demokratiet er ikke et nulsumsspil, skriver forfatteren. Men skal EU-parlamentet, som Ibsen foreslår, have mere magt, betyder det vel, at medlemslandene på yderligere områder må acceptere at være bundet af de beslutninger de europæiskvalgte politikere træffer?

Endelig kan det undre, at forfatteren ikke diskuterer, hvilke erfaringer venstrefløjen har gjort sig, siden SF antog en mere EU-positiv linje fra 1990'erne og frem. SF er i dag blandt de partier i Folketinget, der har omfavnet det europæiske fællesskab allermest,

hvilket har betydet, at partiets kritik af det europæiske demokrati er nedtonet. Det er derfor næppe SF, forfatteren sigter til, men derimod nærmere Enhedslisten, der fortsat er modstandere af EU. Spørgsmålet er dog, hvad SF's transformation har skabt af positive succeser, som Enhedslisten kan tage ved lære af? En sådan nødvendig diskussion for venstrefløjen vil Ibsen oplagt kunne tage .

Sæt strøm til demokratiet

Silas Harrebye forsker i demokratisk aktivisme og har blandt mange tillidshverv været hovedbestyrelsesmedlem i Alternativet. Afsenderen er altså en samfundsbevidst forsker, der ønsker at forbedre det demokrati, han er en del af. I bogen *Sæt strøm til demokratiet* henter han inspiration fra den medicinske verden, da han i de tre afsnit "diagnose", "behandling" og "prognose" søger løsninger på demokratiets problemer. Harrebye betegner sig selv som en demokratibejstret demokratikritiker, og der er ingen tvivl om, at der er god grund til at diskutere og nytænke vort folkestyres principper. Forfatterens begrebsapparatet med fokus på chok og terapi er dog ikke specielt overbevisende. Det medicinske sprog er nytænkende, og kan måske skabe en interesse hos nogle læsere, men det udvider ikke forståelsesrammen eller hjælper til at gentænke de demokratiske principper og praktiske spilleregler. Han beskriver demokrati som en tom, hellig og overbelastet betegnelse (Harrebye 2019, 8), men ender i nogen grad selv med at bidrage til overbelastningen, da forfatteren lader sig rive med af retorikken. Store dele af bogen følger skabelonen: demokratiet har problem a, demokratiet har problem b, hvorefter afsnittet afsluttes med en formulering som "sæt strøm til demokratiet - det *dør* hverken du eller det af". Alt i alt en meget sympatisk indstilling, men den sætter ikke nogen retning for, hvor vi skal hen.

I første del diagnosticerer Harrebye vort demokrati. Her er konklusionerne ikke ulig Ibsens. Der er noget fundamentalt i vejen med demokratiet. Selvom det fremstår velfungerende sammenlignet med tidligere og andre steder i verden, er der, ifølge Harrebye, alarmerende tendenser for det repræsentative demokrati. Konkret er systemet forældet, da det både har nogle forfatningsmæssige uklarheder og nogle konkrete udfordringer med voksende mistillid til politikerne. Forfatteren mener imidlertid ikke, at det kun er det politiske system, der lider i disse år. Også den offentlige debat har en række problemer: De nye sociale medier giver en skævvredet offentlig debat, der isolerer mere, end den samler. Politikerne bliver i stigende grad pakket ind i kommunikation. Blandt de borgere, der bruger demokratiet, er der en social skævhed. Civilsamfundet bedriver i stigende grad cost-benefit-kynisme, hvor vores handlinger vurderes efter markedets principper. At deltage er godt på CV'et og derved i udgangspunktet en strategi for at placere sig selv i en gunstigere situation på arbejdsmarkedet eller i det sociale liv. I øjeblikket oplever de vestlige samfund således, at de uoverskuelige samfundsproblemer leder til polarisering og giver populistiske frit spil til at tilbyde lette løsninger. Alt sammen fornuftige indvendinger, der sætter fingeren på relevante problemer for vor tids demokrati.

Harrebye når således til den samlede pointe, at demokratiet er gået i stå (eller i koma, som det hedder i bogen), fordi borgerne i dag tager rettigheder og det politiske system for givet. Værst er, ifølge Harrebye, den kritiske stilstand og mangel på demokratisk innovation. (Harrebye 2019, 34). . Konklusionen er ikke ulig den britiske historiker David Runciman, der i bøgerne *The Confidence Trap* og *How Democracy Ends* bl.a. argumenter for, at truslen mod demokratiet ikke kommer fra voldelige kupmagere, som tidligere, men fra selvtilfredshed og befolkninger, der har mistet interessen i demokratiet. (Runciman 2014; Runciman 2018).

Desværre gør Harrebye ikke meget ud af at definere, hvad han forstår som demokrati. På trods af at demokrati er bogens hovedemne, består diagnosticeringens hovedproblem i, at den ikke uddyber forskellene mellem forskellige former for demokrati. Forfatteren gør opmærksom på det formelle og det substantielle demokrati, men han forklarer ikke nærmere, hvordan de hænger sammen (Harrebye 2019, 18-19). Andre centrale begreber er placeret i noterne, selvom læseren kunne have haft stor gavn af en indledende begrebsafklaring i brødteksten. Det kan synes at være en mindre detalje og kan være et krav fra forlaget. Men den manglende forklaring på forholdet mellem de såkaldt forfatningsmæssige uklarheder og den generelle mistillid viser sig desværre at blive en grundlæggende mangel i hele bogen. Vi får ikke klart at vide, hvilken type demokrati vi har i dag og, hvilket demokrati vi skal bevæge os henimod. Det skaber problemer, når vi skal forstå de løsninger, Harrebye præsenterer i det efterfølgende afsnit. For hvem skal adressere nye initiativer og gøre dem til virkelighed? Eller hvem er patienten, og hvem er lægen, kunne man spørge Harrebye?

I det næste afsnit "behandling" afsøger Harrebye mulighederne for chokterapi. Termen er inspireret af Naomi Klein, men i modsætning til Klein, ser Harrebye chokterapien som en positiv behandling. Han giver fire typer løsninger, der med konstruktive, forstyrrende funktioner kan være vejen ud af krisen. Den første løsning, katastrofen, beskrives som en akut og chokerende fare, der kan få enkeltpersoner, grupper og institutioner til at handle. Han bruger flygtningekrisen i 2015 og Cambridge Analytica-skandalerne som eksempler på pludselige kriser, der spontant fik mange mennesker til at engagere sig. Den anden løsning, provokationen, er opsigtsvækkende og fremtvinger reaktioner. Her kommer Harrebyes forskningsfelt i demokratisk aktivisme for alvor i spil, da han argumenterer skarpt for, at demokratiske aktioner ikke altid bør vær saglige eller civiliserede for at få effekt. Eksempelvis anklagede mange pibekonzerten mod Helle Thorning Schmidt 1. maj 2014 for at være udemokratisk, da den forhindrede statsministeren i at tale til forsamlingen. Harrebye viser aktionens demokratiske funktion, idet protesten netop aktiverede nogle mennesker, der normalt ville forholde sig passivt til politikerne. Når borgerne aktivt og på provokerende vis deltager, giver demokratiet mening for dem, der måske ellers ville være sunket yderligere ned i den politiske apati. Den tredje løsning, inspiration, tager udgangspunkt i sociale iværksættere og mange forskellige forsøg rundt om i landet. Her nævnes bl.a. Roskilde Festival, GoMore, Thorupstands Kystfiskerlaug, Ungdommens Folkemøde og Folketingets forsøg med borgerforslag som eksempler på nye fællesskaber og skaberkraft rundt om i landet. I den fjerde løsning, utopien, argumenterer Harrebye for

værdien i utopiske forestillinger, fordi de kan stimulere vores fantasi og inspirere til handling og nyudvikling.

Overordnet set er der altså tale om både mentalitetsændringer og konkrete bud på handlinger, folk kan gøre brug af for at styrke demokratiet. Uden at han eksplicit formulerer det, skinner det igennem, at Harrebye ikke kun forstår demokrati som en kampplads om ideer, men at bestemte fortolkninger af klima- og flygtningespørgsmålet også giver en mere demokratisk politik. Fascinationen af de bevægelser, som han behandler, ender desværre med at overskygge for i hvert fald to interessante diskussioner, der kunne handle om gentænkningen af det repræsentative demokrati og konflikten mellem frihedsrettigheder og flertalsstyre.

Haarebye viser de forskellige initiativers potentiale, men han diskuterer ikke, hvordan de på et mere strukturelt plan kan forandre demokratiet. Problemet for de mange mere løst organiserede protester, som Harrebye præsenterer, er, at de ikke har forbindelse til det politiske system. Harrebye skelner derfor mellem Politik med stort P, der er den partipolitik, der foregår på Christiansborg, og “det politiske”. “Det politiske” er alle former for ekstraparlamentarisme, som både omfatter brede protestbevægelser og “hende der tager initiativ til en fælles byhave på toppen af sin andelsbolig” (Harrebye 2019, 118-119). Denne forskel mellem demokratiet i staten og demokratiet i civilsamfundet er interessant, men Harrebye besvarer ikke det nærliggende spørgsmål om, hvordan handlinger i civilsamfundet påvirker det repræsentative demokrati. Bogens ærinde jo netop er at gentænke det politiske system, men bogen diskuterer ikke, hvilken rolle civilsamfundet skal spille i gentænkningen af demokratiet og den grundlovsændring, han ser som nødvendig. Et af de steder, Harrebye kunne have taget fat, er i den sammenligning, han indledningsvist præsenterer mellem nutidens bevægelser og fortidens andelsbevægelse og arbejderbevægelse (Harrebye 2019, 9-10). De sociale bevægelser flyttede grænserne for demokratiet omkring forrige århundredeskifte og fremhæves derfor som eksempler for vor tids civilsamfundsprotester. Forskellen til de tidligere bevægelser er, at de blev forankret i det politiske system gennem partierne. I dag hvor partiernes magt er mindsket, hvordan skabes så forandring og udvikling i demokratiet?

Som Yascha Mounk har argumenteret for, og som Harrebye citerer, består en af de grundlæggende konflikter i demokratiet i dag mellem flertallets ønsker og den enkelte borgers frihedsrettigheder. Det ville derfor være oplagt for Harrebye at diskutere bevægelsernes potentiale i dette dilemma mellem udvidelse af den enkeltes frihed og de kollektive beslutningsprocesser.

I bogens sidste del, “prognose”, indgyder forfatteren læseren håb, idet han bl.a. forudsiger, at den næste store bølge vil blive en global social demokratibevægelse, der kan opstå mange forskellige steder. Denne bevægelse vil, ifølge Harrebye, føre til “et opgør med det repræsentative demokrati, som vi kender det” og nødvendiggøre “en ændring af grundloven og en ny forståelse af, hvad politisk medborgerskab indebærer – ikke fordi en sådan bevægelse er imod det liberale demokrati, men fordi den ser behovet for i tide at udvikle og ændre det” (Harrebye 2019, 146). Formuleringer som denne er udtryk for, at

Harrebye helgarderer og undviger at diskutere, hvordan og hvilke dele af det repræsentative demokrati, der skal omformuleres. Samtidig savner denne afsluttende forventning om et demokratioprør substans. Eksempelvis taler forfatteren mere som en håbefuld demokratielsker end som en forsker, da han forudsiger, at demokratibølgen kan starte i Kina. Netop i Kina ser vi konturerne af den mest gennemførte totalitære overvågningsstat nogensinde, og den kinesiske udvikling er et skræmmende eksempel på, at den totalitære stat faktisk formår at løfte et undertrykt folk ud af fattigdom.

Samlet vurdering

Overordnet betragtet er det glædeligt, at de to samfundsforskere tager indretningen af demokratiet op til overvejelse og afprøver vores idealer mod virkelighedens styreform. Der er i den grad brug for bøger, der som disse fokuserer på aktuelle problemstillinger omkring den stigende politikerlede, det svækkede demokrati og manglen på stærke institutioner og bevægelser, der styrker demokratiet. Dog forekommer det besynderligt, at ingen af de to bøger fokuserer på teknologiudviklingens betydning og den fjerde industrielle revolutions potentiale for at ændre afgørende ved samfundsindretningen og derved demokratiet.

Mere grundlæggende står bøgerne med det problem, at de på den ene side fremstår meget radikale med ønsker om at skabe en ny 'internationale' eller en gentænkning af det politiske system. På den anden side præsenterer forfatterne løsningsforslag, der ikke emmer af egentlig nytænkning. Derved afspejler de den radikale kritiks udfordringer i et samfund, hvor folk frygter forandringer, og de politiske ønsker koncentrerer sig om at bevare det kendte. En af David Runcimans mere interessante pointer fra bogen *How Democracy Ends* handler om, at vores demokrati sammenlignet med 1930'ernes demokrati er langt mindre voldeligt og samtidig præget af langt flere ældre, som kun i mindre omfang ønsker grundlæggende samfundsændringer. Et af problemerne for nutidens protestbevægelser er således, hvordan man skaber forandring og lydhørhed i dette politiske klima, hvor også de toneangivende politiske partier forholder sig afvisende overfor demokratiske forandringer.

Forfatterne ønsker således også at bevare meget af det kendte. Ligeledes præsenterer ingen af forfatterne nogen model for en gentænkning af det parlamentariske repræsentative demokrati, som vi kender det. Det forbliver derfor uklart, hvordan nye bevægelser skal adressere demokratiets problemer uden at skulle repræsenteres politisk. Ibsen er mest klar omkring det første spørgsmål, idet han tillægger venstrefløjen en central rolle i samfundets demokratisering, og idet han argumenter for, at det er gennem det repræsentative demokrati i EU, at venstrefløjen kan styrkes.

Desværre præsenterer bøgerne forslag, der hverken opklarer, hvor langt forfatterne vil gå for at demokratisere samfundsøkonomien eller for at forbedre forholdet mellem civilsamfund og repræsentativt demokrati. Forslag, der måske kunne forløse den spæn-

ding, populismen adresserer mellem institutioner og folkevilje. Det kunne være rådsdemokratiet, eller borgerring, som flere diskuterer i disse år. Disse ideer bør diskuteres grundigere og placeres i den velstands- og velfærds kontekst, som gør forandringer langt mere komplicerede al den stund. Ibsen argumenterer for, at den nye 'internationale' skal udfoldes i et samfund, der er præget af mangfoldige velfærdsstater. Spørgsmålet er dog, om dette er en fordel eller en ulempe for nytænkningen af demokratiet? Både Harrebye og Ibsen kunne med fordel have kigget mere historisk på udviklingen af demokratiet og velfærdsstatens fremvækst i efterkrigstiden, hvor mere demokrati og mere velfærd paradoksalt har ført til både mere nærdemokrati og mere centralisering.

En af de vedvarende konflikter siden 2. verdenskrig har været spørgsmålet om nærhed i det demokratiske system. Civilsamfundets ønsker om et mere gennemskueligt demokrati vokser samtidig med, at velfærdsstaten udbygges og skaber services, men også distance. Der er således et problem med hensyn til demokratiske niveauer og den velfærds politik, som vi forfølger i Danmark. Siden græsrodsbevægelserne og den deltagerdemokratiske tænkning slog igennem i slutningen af 1960'erne, har stat og kommuner etableret bedre kanaler for demokratisk indflydelse. Paradoksalt har samme stat og kommune også centraliseret og distanceret magten fra borgerne i samme ombæring. Derfor er der et behov for at diskutere, hvordan lokaldemokrati, nationalt og internationalt demokrati fungerer sammen i gentænkningen af demokratiet.

Diskussioner som disse ville have ledt til mere interessante konklusioner, der kunne pege på, hvordan vi kommer videre. Vores samfund har brug for en stærkere diskussion af demokratiets muligheder i mødet med fremtiden. Vi - og de bevægelser, der kæmper for demokrati - har brug for håbet. Men vi har også brug for, at visionerne konkretiseres.

Litteratur

- Brown, W. (2015). *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books. <https://doi.org/10.22439/fs.v0i0.5374>.
- Crouch, C. (2004): *Post-democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Diamond, L. (2019). *Ill Winds. Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition and American Complacency*. New York: Penguin Press.
- Harrebye, S. (2019). *Sæt strøm til demokratiet*. København: Gyldendal.
- Ibsen, M. F. (2019). *Den nye internationale*. København: Gyldendal.
- Levitsky S. & Ziblatt D. (2019). *How Democracies Die*. New York: Broadway Books.
- Mounk, Y. (2018). *The People vs. Democracy. Why our Freedom is in Danger and How to Save it*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Runciman, D. (2013). *The Confidence Trap*. Princeton: Princeton University Press.
- Runciman, D. (2018). *How Democracy Ends*. London: Profile Books.
- Streeck, W. (2013). *Gekaufte Zeit: Die vertagte Krise des demokratischen Kapitalismus*. Berlin: Suhrkamp.